

i Hercegovine u općim kretanjima preporučujem da “*Bosna i Hercegovina u Uspomenama Leona Bilinskog*” postane dio njihove biblioteke. ■

Edin Radušić

Makdisi, Ussama. *The Culture of Sectarianism: Community, History, and Violence in Nineteenth-Century Ottoman Lebanon*. Berkeley: University of California Press, 2000. Str. 259.¹

Sukobi između vjerskih zajednica na prostorima kojima je vladala osmanska država do dvadesetog vijeka već odavno privlače pažnju brojnih historičara. Ussama Makdisi, profesor istorije na Rice Univerzitetu u Americi, u ovoj izazovnoj knjizi pod naslovom *Kultura sektaštva: zajednica, istorija i nasilje u osmanskom Libanu u devetnaestom vijeku* analizirao je pojavu među-konfesionalnog nasilja u Libanu upravo u periodu kada je takva specifično moderna vrsta konfesionalne (ili sektaške) podijeljenosti utemeljena — tokom tanzimatskih reformi unutar Osmanskog carstva.

Da bi pokazao presudnu ulogu modernog reformnog konteksta (otprilike 1840-1860), Makdisi u prva tri poglavlja ocrtava pozadinu tog doba kroz glavne lokalne i međunarodne političke razvoje koji su postepeno mijenjali društvene odnose na području libanske gore od kraja osamnaestog vijeka do ponovnog uspostavljanja osmanske vladavine nad tim područjem u 1840. godini. Naime, u tom periodu različiti evropski uticaji (poput dolaska katoličkih i protestantskih misionara i uspostavljanja konzula velikih sila) u biti su predstavljali “nježni krstaški pohod,” nježni u smislu da to nisu bili vojnički ratovi, ali su to ipak bili pohodi Evropljana (sveštenika, putopisaca, pjesnika) koji su zamišljali da svojim djelima spašavaju lokalne kršćane od neprijateljski raspoloženog islamskog svijeta oko lanca libanskih planina gdje su vijekovima živjeli Maroniti i Druzi. Međutim, kao što Makdisi vješto prikazuje, ti prosvjetiteljski evropski pogledi nisu se nimalo podudarali sa pogledima i načinom života samih žitelja libanske gore. U tim zajednicama, koje se jesu međusobno vjerski razlikovale, vladale su lokalne elitne porodice koje su opravdavale rigidni hijerarhijski društveni poredak kao legitimnu vladavinu onih koji posjeduju “riječ” ili znanje (söz sahibleri na turskom) nad ignorantnom masom seljana. Istupi iz

¹ Ova knjiga je u cijelosti dostupna na internet adresi izdavačke kuće Univerziteta u Californiji u Berkeleyu: <http://ark.cdlib.org/ark:/13030/ft2r29n8jr/>

takvog poretka, kao što su bili ustanci na raznim nivoima, su bili strogo kažnjavani, ali ta vrsta nasilja uvijek je bila upotrebljavana da potvrdi i ponovo uspostavi redovne hijerarhijske odnose unutar kojih su i lokalne elite svih vjerskih zajednica bile (barem teoretski) potčinjene vrhovnom autoritetu sultana. Čak i kada je tokom 1830-ih egipatska invazija Ibrahim-paše prekinula direktnu osmansku vladavinu nad Libanom i Sirijom, nasilje koje je pratilo te razvoje bilo je upotrebljavano da ponovo uspostavi ono što se smatralo tradicionalnim redom. Važno je naglasiti da takvo nasilje jeste bilo sastavni dio tradicionalnog poretka. Historijski utemeljenim i trezvenim pristupom Makdisi izbjegava romantične priče o "tradiciji" i "toleranciji" između Maronita, Druza, Šiita i Sunnita; umjesto takvih pojednostavljenih ideala, autor nudi mnogo složeniju sliku o prošlosti društvenih odnosa koji su bili zasnovani na nasilnoj dominaciji elita ("onih koji znaju") nad masama ("neznalica").

Duboki preokreti unutar tog lokalnog poretka se dešavaju tek nakon ponovnog uspostavljanja direktne vladavine Istanbula nad Libanom u 1840. godini. U tom ključnom periodu, evropske sile i nova osmanska vlada pod sultanom Abdul Medžidom se načelno slažu da su radikalne reforme prijeko potrebne Osmanskom carstvu. Ali, dok je Istanbul s jedne strane pokrenuo program tanzimatskih reformi kao pokušaj da se sultanovo carstvo osnaži i modernizira, evropski konzuli u područjima poput Libana su smatrali da bi Tanzimat prvenstveno trebao poboljšati položaj lokalnih kršćanskih zajednica. Ta različita viđenja i značenja reforme su neminovno dovela u pitanje i značenje starog poretka i status lokalnih aktera. Od četvrtog do osmog poglavlja, Makdisi analizira pojave koje su pratile sukobljene političke perspektive vezane za različite reformne pokušaje. Autor naglašava da su osmanske vlasti 1842. godine pristale na britanske i francuske prijedloge za administrativnu podjelu libanske gore na područja u kojima vlada većina jedne vjerske zajednice (npr. Maronita na sjeveru ili Druza na jugu). Elite koje su prije Tanzimata uživale dominantan društveni status bez obzira na konfesiju bile su prinuđene da redefinišu svoje uloge jer je naglašena pripadnost jednoj od vjerskih zajednica postala nužna pretpostavka za legitimnost političkog djelovanja. Dok je u pred-reformnom dobu bilo moguće da lokalne elite govore i pravdaju svoju vladavinu u ime održavanja opšteg reda, nakon Tanzimata takav angažman je sve više bio ograničen na određenu vjersku zajednicu kojoj su rečene elite pripadale. Istovremeno, kao što Makdisi pokazuje u šestom poglavlju, redefinicija ideje "zajednice" odrazila se na sve društvene nivoe, ne samo na elite. Tokom ustanka koji je predvodio seljan Tanyus Shahin od 1858. do 1860. postalo je jasno da su i takozvane "ignorantne" mase naroda, koje su ranije bile isključene iz političkih procesa, imale svoje predstavnike koji su koristili nove pojmove konfesionalne ili sektaške podijeljenosti da izraze svoje zahtjeve za jednakost ne samo između, nego i unutar vjerskih zajednica. Ti neočekivani obrati, ustanci i sve

prisutniji sukobi između konfesionalnih grupa su pokazali paradoksalne rezultate tanzimatskih reformi: evropski konzuli i osmanski činovnici željeli su da sektaškom podjelom zatvore vrata budućim nemirima, ali su upravo reformama otvorili prostor za radikalnu redefiniciju značenja pripadnosti određenoj vjerskoj zajednici.

Ova knjiga je značajna i za bosanskohercegovačku historiografiju iz nekoliko razloga. Na prvi pogled mnogi će zapaziti površnu sličnost konfesionalne podjele Libana i Bosne; i prije rata brojni politički komentatori, pa čak i neki budući ratni zločinci, su često poredili te dvije zemlje, a nedavno se jedan politolog malo ozbiljnije pozabavio takvim komparativnim istraživanjima.² Detalji iz tanzimatskog perioda, poput presudnog učešća Omer-paše Latasa u slamanju otpora reformama u Libanu 1842. i u Bosni 1850. godine, izgledaju slični, ali se šira slika ipak značajno razlikovala. Za razliku od libanskih kajmekamluka, Bosna nije bila administrativno podijeljena po vjerskim linijama, niti je Tanzimat u Bosni bio praćen tipom sektaškog nasilja kakvo je iskrslo u Libanu. Osim toga, Makdisijeva knjiga doprinosi mnogo više od puke prilike za poređenja različitih dijelova Osmanskog carstva. U ovom radu autor je uspio prikazati složene društvene i političke uticaje koji su stvorili uslove da se pojavi specifična vrsta podijeljenosti i nasilja između rigidno definiranih vjerskih zajednica. Ta sektaška vrsta nasilja, ubjedljivo tvrdi Makdisi, moguća je i postaje samoevidentna jedino unutar modernog nacionalističkog konteksta koji propagira pojam isključive pripadnosti samo jednoj zajednici. Zahvaljujući uplivu evropskih vlesila i modernizacijskih tanzimatskih reformi, u osmanskom Libanu u devetnaestom vijeku vjerska razlika je postala kako pojmovna tako i stvarna granica nasilne podjele libanskih zajednica. U prilog te teze Makdisi iznosi veliki broj dokumenata iz arhiva u Libanu, Britaniji, Istanbulu i Parizu. Važno je napomenuti da je autor veoma pažljiv pri izboru i interpretaciji pomenutih izvora, pogotovo putopisnih i konzularnih izvještaja koji su prožeti mnogim predrasudama i stereotipnim sudovima o "domorocima," ili kako bi se danas eufemistički reklo lokalnim stanovnicima. Veliki dio vrijednosti Makdisijeve knjige leži upravo u njegovom trezvenom pristupu koji otvara uvide iz ovoga rada svima koji žele da bolje razumiju problematiku ne samo osmanskih reformi i evropskih kolonijalnih pohoda, već i vjerske i nacionalne podijeljenosti koja je trajno obilježila mnoga društva. ■

Edin Hajdarpašić

² Florian Bieber, *Bosnien-Herzegowina und Libanon im Vergleich: Die historische Entwicklung und das politische System vor Ausbruch des Bürgerkrieges* (Sinzheim: Pro Universitate Verlag, 1999).
